

Dames en heren,

Dat we hier nu zijn bij de opening van de tentoonstelling van Folkert Haanstra sr en drie van zijn zonen en dat er nu een boek over de Haanstra's ligt, is te danken aan de inzet en het doorzettingsvermogen van Henk Lassche. Hij had dit project al jaren geleden voor ogen en heeft heel veel obstakels overwonnen om het te realiseren. Henk, namens de hier aanwezige Haanstra's zeer bedankt hiervoor! Daarnaast wil ik mijn nicht Marthe Koning bedanken, voor al haar inspanningen om het boek gerealiseerd te krijgen.

In dat boek wordt het hele verhaal over de schilders familie Haanstra verteld en het heeft geen zin om in mijn inleiding daarvan nog weer een samenvatting te geven. Ik wil heel kort De Haanstra's vanuit vier invalshoeken bekijken. De eerste is: **de Haanstra's als thuisblijfkunstenars.**

De beroemde Engelse landschap schilder Constable had een grote bewondering voor Nederlandse landschap schilders uit de 17^e eeuw. Die Nederlandse schilders waren volgens hem een 'thuisblijfvolk'. Van dit thuisblijfvolk viel te leren hoeveel belang en schoonheid de kunst kan geven aan gewone onderwerpen uit de directe omgeving.

Mijn grootvader, Folkert Haanstra sr., kun je ook een thuisblijfkunstenaar noemen. Zijn onderwerpen zijn landschappen, tuinen, huizen en fabrieken uit zijn woonplaats Goor en omgeving. Hij was geen reislustig type en had reizen ook niet nodig als inspiratie voor zijn kunst. 'Als je het in je eigen tuin niet ziet, zie je het nergens' heeft hij hierover gezegd. Dat zijn wijze woorden voor tijden met reisbeperkingen en lockdowns.

Ook Johan Haanstra en Folkert jr. ontwikkelden zich tot schilders die werden geïnspireerd door hun omgeving: de landschappen van de provincies waar ze na hun vertrek uit Twente woonden: Friesland en Drenthe. Johan Haanstra was aanvankelijk portretschilder, maar gaandeweg verdwijnt uit zijn werk de mensfiguur en blijft het landschap. Ook in zijn latere abstracte schilderijen zitten landschappelijke vormen. De schilderijen krijgen de namen van Friese dorpen, hoewel er tussen beeld en naam niet een direct relatie hoeft te bestaan. Bij de naamgeving speelde ook een rol dat Johan het onbevredigend vond om werk 'zonder titel' te noemen.

Bij Folkert Haanstra jr. zie je een vergelijkbare ontwikkeling: ook bij hem verdwijnen gaande weg de mensfiguren en wordt het Drentse landschap het hoofdonderwerp. Maar vaak minder abstract dan bij Johan en daarnaast had hij soms ook wel weer zin in een realistisch schilderij. Maar dan niet met mensen, maar soms wel met dieren, vooral varkens.

Ook Bert schilderde en tekende portretten, maar hij koos zoals bekend al vroeg voor een ander medium. We weten dus niet of hij zich als schilder ook in de richting van landschappelijke abstractie zou hebben bewogen. En hoewel de titel van de biografie van Hans Schoots luidt: *Bert Haanstra, Filmer van Nederland*, kun je maar zeer ten dele spreken van een thuisblijf cineast. Hij filmde immers ook veel in het buitenland, zoals op de Zuidpool en in het oerwoud.

De tweede invalshoek is de Haanstra's en het onderwijs

Mijn grootvader was onderwijzer, eerst in de omgeving van Amsterdam en later in Espelo en Kerspel Goor. Van zijn zonen mocht Johan naar de Rijksakademie, maar hij kwam later toch in het onderwijs, als docent aan de AKI in Enschede. Zonen Bert en Folkert gingen naar de kweekschool, maar Bert hield die opleiding voortijdig voor gezien. Maar een beetje onderwijzer is hij toch geworden: een deel van zijn films zijn voorlichtend en didactisch, zoals de films in opdracht van Shell of van de Rijksvoorlichtingsdienst, maar zeker ook Bij de beesten af, dat een filmische les is over de overeenkomsten tussen het gedrag van dieren en mensen. Mijn vader werd na de kweekschool wel onderwijzer en later kunstdocent in het middelbaar onderwijs en aan de academie Minerva in Groningen. En de vierde zoon, Wim, heeft ten hij zich voorbereide op een loopbaan in het bedrijfsleven, voor de zekerheid toch ook nog snelcursus voor onderwijzer gedaan. Altijd goed om achter de hand te hebben.

Ik weet niet wat voor onderwijzer mijn grootvader was. Als ik zijn foto's uit die tijd bekijk, denk ik wel een strenge. Maar misschien zijn voor onze begrippen alle leerkrachten van voor de oorlog wel streng. Mijn vader was als kunstdocent niet streng, in die zin dat hij veel ruimte liet voor eigen inbreng en niet bepaald beeldende principes oplegde. Hij was ook tegen de opvatting van sommige directeuren en docenten van de kunstacademie dat je de eerstejaars studenten eerst alles áf moest leren, zodat daarna hun beeldtaal vanaf de grond kon worden opgebouwd. Folkert jr zag het eigen werk van die jonge studenten en de inspiratie van waaruit dat gemaakt was, als de bron van hun beeldende activiteiten. En die bron, misschien nog heel naïef en puberaal, moest je niet afsnijden of droogleggen.

Ik denk dat mijn vader ook bij zichzelf het belang zag van persoonlijke fascinaties en voorkeuren, als bron voor zijn schilderijen.

Haanstra's en monumentale kunst

Op de tentoonstelling is alleen schilderkunst te zien, maar zowel Johan Haanstra als Folkert jr. hebben daarnaast in de jaren 50, 60 en 70 ook veel zogeheten monumentaal werk gemaakt, zoals wandschilderingen, mozaïeken en reliëfs. In het boek de Haanstra's wordt daar ook aandacht aan besteed. Vaak komt dat werk in openbare gebouwen als scholen, universiteiten, gemeentehuizen en dergelijke, maar ook wel in bedrijven. Johan kreeg in 1954 de culturele prijs van Overijssel, de Geraert Terborch prijs, voor zijn wandschildering in het Gymnasium in Hengelo. In een gymnasium hoort een klassiek thema en dit geval Hades, de god van de onderwereld rooft Persephone. Folkert jr. maakte in 1963 een wandschildering in het lyceum in Meppel, eveneens met een thema uit de Griekse mythologie.

De monumentale kunst van de broers was eerst figuratief, maar later ook vaak geheel abstract. In de aantekeningen betreffende het werk van Johan Haanstra uit 1983 staat dat hij het ontwerpen en uitvoeren van monumentale opdrachten leerzaam vond, maar ze ook vaak als storend ervaarde voor de vormontwikkeling van het eigen vrije werk. Dat heb ik mijn vader nooit horen zeggen over de relatie van zijn schilderijen en het monumentale werk. In een interview zei hij hier over dat monumentale werk wel aanpassingen vereiste aan wensen van architecten en opdrachtgevers, maar ook dat het publiek moderne

vormgeving bij zijn toegepaste kunst eerder accepteert dan bij zijn vrije schilderkunst. Ik denk dat bij Folkert zijn latere abstracte monumentale werk juist een positieve invloed heeft gehad op wat Johan de vormontwikkeling noemde.

Het is de tragedie van monumentaal werk uit de jaren vijftig en zestig, dat veel ervan inmiddels verloren is gegaan. Gebouwen worden gesloopt of veranderen van functie en vaak verdwijnt daarmee ook de aanwezige kunst, soms geruisloos en soms onder protest. Dat geldt ook voor werk van Johan en Folkert. Maar gelukkig niet altijd. Het gymnasium in Hengelo en het lyceum in Meppel zijn nu allebei appartementen complexen. De wandschildering van Johan kon in het oorspronkelijke gebouw behouden blijven, de wandschildering van Folkert jr. niet. De enige overlevingsmogelijkheid was om het te verplaatsen naar het nieuwe schoolgebouw. Dat is voor een schildering van 10 bij ruim 3 meter een kostbare en technisch moeilijke operatie. Maar het is gelukt om het benodigde bedrag bijeen te brengen en om de schildering van de muur te halen met een soort strijkijzers en in delen over te zetten op doek.

Morgen zou de onthulling zijn van die wandschildering op zijn nieuw plek, maar dat is door corona voorlopig uitgesteld. Maar de twee, in letterlijke zin 'klassieke' wandschilderingen van Johan en Folkert jr., zijn gelukkig behouden gebleven.

De laatste invalshoek is Haanstra sr. en de filosofie

Mijn grootvader is christelijk opgevoed, maar heeft al jong het geloof achter zich gelaten en heeft het om het zo te zeggen ingeruild voor de kunst, maar ook voor de filosofie, in het bijzonder die van Georg Wilhelm Friedrich Hegel, een Duitse filosoof uit eind 18^e en begin 19^e eeuw. In mijn grootvaders boekenkast stond een van Hegels hoofdwerken, de *'Phänomenologie des Geistes'* en hij ontving een tijdschrift van een Hegeliaans genootschap, het tijdschrift *De idee*. Hegel was namelijk een idealistisch filosoof, voor hem geeft het menselijk denken, de idee, de geest, de werkelijkheid vorm en niet andersom, zoals de materialistische filosofie (bijvoorbeeld het marxisme) beweert.

En dat menselijk denken, de geest, ontwikkelt zich in verschillende denkvormen: zoals religie, de kunst en de filosofie. Wat de kunstenaar zintuigelijk voorstelbaar maakt, formuleert de filosoof in begrippen. Maar kunst kan volgens Hegel niet het hoogste niveau van waarheid omvatten, omdat het concreet blijft en geen zuiver theoretische kennisvorm is. De wetenschappelijke filosofie is de hoogste vorm, het eindpunt van het denken. De kunst heeft in de ontwikkeling van het denken een functie vervuld, maar die is volgens Hegel ten einde. Of mooier geformuleerd: de poëzie van de voorstelling (kunst) is definitief ondergeschikt geworden aan het proza van het denken (filosofie/wetenschap).

Ik weet niet of dit ook echt de overtuiging van mijn grootvader was. Ik heb als kleuter helaas geen gesprek met hem gevoerd over Hegel en de ontwikkeling van de Absolute Geest. Maar als ik kijk naar het werk op deze tentoonstelling dan denk ik: gelukkig voor ons zijn de Haanstra's niet overgegaan naar het proza van het denken, maar zijn ze blijven steken in, of liever gezegd, zijn ze trouw gebleven aan, de poëzie van de voorstelling.